

př. *Hrdá bolest* s příznačným Sovovým motivem hry na housle). Vřelost už zcela převažuje v tom typu baladických výjevů, jež s úžasem zachycují dobově neohraničené, živelné složky lásky a smyslné vášně v obrazech povahy téměř mytické; spolu s hudebností verše bývá v těchto případech využito i motivů blízkých současnému fantasknímu výtvarnému umění (básně *Mladá láska*, *Jezero mládí* aj.). Oběma typům balad je společná rozechvělá dramatická, vyplývající jak z napjaté, vnitřně rozporné, měnlivé povahy tlumočeného citu, tak z náznakového, přerývaného způsobu jeho vyslovení. (Méně pevné a stylizované podoby a rozmanitější tematiky nabývá balada v Sovově časově blízké *Knize baladické* aj.).

V básních těsněji spjatých s osobními zážitky básníkovými je o poznání více hořkosti, ale i ta je zjemněna vzpomínkou i snahou pochopit ženu, druhého člověka s jeho utrpením a touhou, smyslností, hříchem i zradou (báseň *Bolest oklamání*). Jako v předchozí sbírce JEŠTĚ JEDNOU SE VRÁTÍME hraje aktivní úlohu při formování prožitku příroda; tentokrát je však častěji zobrazena bez impresionistického rozechvění, v střízlivých, přesných, monumentálních obrysech (*Dopis E... ze samoty* nebo *Do jezer stíny lesů padaly*). Sova v Lyrice lásky a života vůbec směřuje k stručnosti, k výběru nejcharakterističtějších rysů. Oproti předchozím sbírkám ubývá odstiňujících a dokreslujících odboček, dochází k slohovému oproštění. Jádro vlastního nebo cizího osudu bývá shrnuto v aforistických, skoro epigramatických formulacích. Sova využívá převážně krátkého, pádného verše s pravidelnějším rytmem a vynalázávým strofickým uspořádáním, spjatým s hudebními efekty. Spolu s tradičními motivy erotické poezie přispívá to k tomu, že mnohé básně připomínají tvarem umělou píseň (zejm. ve druhém oddílu, např. romance *Píseň o ledové krásné paní*). Výstavba a členění básní komponuje životní situaci a její ohlas v nitrech lidí podle uměleckého řádu vysoce náročné lyriky s jejími paralelismy, antitezemi, refrény atd.

Do čtvrtého oddílu sbírky zařadil Sova svou časovou lyriku z posledních let před vydáním sbírky — většinou souhrnné charakteristiky doby využívající kulturně historických symbolů a alegorií. Vypjatý patos velkých vizí a morálních kázání nedávných let je tu vystředán sušším, byť stále nesmiřitelným glosováním, které kritizuje neúspěchy české věci i kulturní aktivity Sovovy vlastní generace na počátku nového století a trpce konstatuje všeobecnou prázdnotu a nízkost soudobého veřejného života. (Je tu i polemika s Macharovou oslavou antického Říma: proti zaujetí klasickou krásou klade Sova své zaměření k budoucnosti.)

Druhé vydání sbírky rozšířil autor o 10 básní; k vydáním po-

smrtným připojují ještě editoři — na základě pokynu v pozůstalosti autorově — 24 dalších básní stejného stylu a ze stejné doby jako původní sbírka.

Lyrika lásky a života se do jisté míry přibližuje soudobé tvorbě mladší generace, především K. Tomana, který podobně s použitím prvků klasické poetiky v hutných zkratkách vyslovoval souhrny intimních osudů (TORZO ŽIVOTA a j.). V poezii Sovovy generace lze najít vzdálenou obdobu jen v lyrice F. X. Šaldy, který se vrátil k básnické tvorbě nedlouho po vydání Lyriky lásky a života. V díle samého Sova znamená sbírka důležitý mezník a umělecké vyvrcholení veškeré intimní lyriky z první poloviny autorovy tvorby. Stala se součástí klasického odkazu moderní české poezie.

mč

Magdaléna - Josef Svatopluk Machar 1894

Magdaléna je pokusem o znovuoživení upadající tradice českého veršovaného románu. Machar využil tohoto žánru ke kombinaci sentimentálního příběhu prostitutky (vzdálený podklad našel v dávném osobním zážitku: v mládí básník přemluvil jednu dívku, aby opustila nevěstinec, pak se stala prodavačkou, ale postupně se vrátila k starému způsobu života) s širokým kritickým obrazem života českého maloměsta.

Prostitutka Lucy je dcerou venkovského učitele, který po smrti své ženy zpustl a začal využívat dcery k vlastní obživě, až ji donutil odejít do pražského vykřičeného domu. Tam se s ní setkává Jiří, dědic venkovského statku, a v návalu soucitu a dobromyslnosti ji nezištně přemluví, aby zanechala dosavadního způsobu života. Svěří jí své filantropické tetě, která si Lucy zamiluje a stará se o ni. Aby ochránil Lucy před jejím otcem, odjedou všichni na venkovské hospodářství. Lucy si s pomocí tety zvyká na nový život; náhle se i tam znovu vynoří Lucyin otec. Jiří ho sice penězi odbude, ale nezabrání tomu, aby se v hospodě nerozhovořil o dceřině minulosti. Od té doby se Lucy stává předmětem opovržení a také nezřízené zvědavosti maloměstských dam. Na jednom z výletů místní honorace se Lucy náhodou vzdálí od společnosti a seznámí se se souchotičtím „jakobínem“, bývalým studentem, který ji varuje, že soudobá společnost jí nikdy nedovolí návrat ke spořádanému životu; to bude možné teprve tehdy, až současný prolhaný řád se rozpadne v trosky. Mezitím se Jiří rozhodne kandidovat na poslance do

zemského sněmu, a to za opačnou stranu, než se kterou dosud sympatizoval. Po jedné předvolební schůzi, jist si úspěchem a rozjařen společností, se pokusí zmocnit se Lucy, a ta, rozzechvěna ještě pohřbem nově objeveného přítele souchotináře, rozhodne se skončit svůj život. Prchá zpátky do Prahy, v rozhodné chvíli však zaváhá a místo skoku do Vltavy se vrací tam, odkud odešla.

Fabule má tedy řadu znaků dožívajících sentimentálních sociálních příběhů. Přesto nesměruje k vyvolání soucitu s lidským utrpením, nýbrž tvoří dějovou osnovu, na níž se rozvíjí satiricko-kritické zobrazení sociálních poměrů. Tento tón se ozývá hned na začátku vypravování, v popisu večera v pražské páté čtvrti: zvony velebně vyzvánějí své Ave a v okně jednoho domu je vidět bělovlasou modlicí se stařenku, z níž se brzy vyklube majitelka nevěstince. Podobně si vypravěč vede i při líčení lokálu, když představuje jako jeho hosty postavy literárních děl J. Zeyera, Sv. Čecha, M. A. Šimáčka, E. Krásnohorské aj. Ironie silně zaznívá i při představování Jiřího i při stručném portrétu vypravěče, který žádá čtenáře, aby se nelekal, do jakého prostředí ho vede, neboť on sám, autor, je člověk spořádaný a v podstatě šosák. Hned na začátku si také vypravěč vymáhá právo na vlastní glosování vyprávěné historie, na volné zacházení s charakterem postav a na nepravděpodobnost v jejich jednání. Satirická složka románu vrcholí ve chvíli, kdy Lucy přichází do maloměsta (je v něm sice anonymně, ale s řadou identifikujících narážek zpodoben Brandýs n. Labem). Kritika postihuje jak samotné prostředí, tak jeho morální zásady. Barvitě a se smyslem pro detail autor líčí neplodný, pokrytecký život maloměstských paniček i klášterní způsob výchovy patricijských dívek; líčení přechází v kritiku zbahnělých politických manýr maloměsta. S útočnou otevřeností básník zachycuje vztah obou hlavních politických stran a jim odpovídajících spolků veteránů, Jiřího politickou bezpáteřnost a jeho frázovité politické projevy, na kterých buduje svou politickou kariéru; nezastavuje se ani před skutečnými postavami českého politického života (např. některé narážky v textu naznačují, že důvěrník a obratně manévrující řečník z Prahy, přijíždějící připravit volební boj, je mladočeský žurnalista Ignát Hořica).

V Magdaléně Machar oživil tradici romantické lyrickoepické básně, zejména v té podobě, jak ji známe z Puškinova *Evžena Oněgina*. Z její faktury zachoval hlavně autorské vstupy, v nichž vypravěč oslovuje čtenáře, komentuje vlastní vyprávění a rozvíjí své úvahy a polemiky, jež reagují na aktuální otázky často ani s dějem bezprostředně nesouvisející. Na rozdíl od klasických poém tyto pasáže nemají charakter lyrických odstupů, nýbrž vnášejí do skladby jednak prvky reflexe, jednak prvky žurnalistu, takže

Magdaléna je plna soudobých politických i vědeckých problémů. I jinak Machar typ romantické poémy podstatně přetvořil; vyprávění i autorské vstupy směřují jednotně k jedinému cíli, k ironickému zpochybnění zobrazované reality, k jejímu satirickému zesměšnění. Ironie vypravěče provází nejen postavy příběhu (až na vážné pasáže studenta-souchotináře a Lucy), ale vstupuje i do líčení městských prostředí (Praha i maloměsto).

Magdaléna vyšla v témž roce jako jiná Macharova kniha *Zde by měly kvést růže*. V ní se básník obrátil k těm, kdo nejvíce trpí ve společnosti, k ženám, a v několika veršovaných povídkách zobrazil jejich hořký osud. Tato časová souvislost do značné míry ovlivnila také pohled soudobé kritiky na Magdalénu. I v ní shledávala další jen širě rozvedený příklad ženského utrpení a vážně řešenou otázku o možnosti nápravy i tak kleslého tvora, jako je nevěstka. V tom se setkávali kritikové nejrůznějšího zaměření, jak ti, kdo knihu posuzovali kladně, tak i ti, kdo ji rozhořčeně odmítali. Konečná podoba Magdalény je ovšem výsledkem dlouhého vývoje (první verze vznikala ještě za Macharových středoškolských studií), v němž se výrazně měnila její podoba, a to nejen pokud jde o veršovou strukturu (zrušení rýmů, opuštění jambu ve prospěch trocheje, rozbití pravidelných strof), ale i vztah k básnickým školám a směrům (od krajní romantiky ke stále realističtějšímu pojetí) a hlavně pokud jde o žánrový typ. Od sentimentálního románu dospěla k útočné politické a společenské satíře s výslednou tezí, že prostitutka stojí morálně výše než celá maloměstská společnost, přičemž příběh nevěstky tu jen posloužil jako prostředek této satiry. To ovšem podstatně mění nazírací úhel na celý příběh. Magdaléna přestává být dalším příběhem z knihy *Zde by měly kvést růže*, autor v ní nesleduje specifickou ženskou otázku, nýbrž opět, jako ve své rané poezii, vynáší odsudek politického a morálního profilu měšťácké společnosti.

Magdalénou v 19. století vrcholí úsilí české literatury o vytvoření novodobého veršovaného společenského románu a rozsáhlé epické veršované skladby ze současnosti vůbec. Přesto, že tento vrchol přichází ve chvíli, kdy se poezie s výjimkou Sv. Čecha od tohoto žánru začíná nadlouho odvracet, dosáhla Magdaléna široké čtenářské obliby a stala se jedním z nejvíce vydávaných Macharových děl.